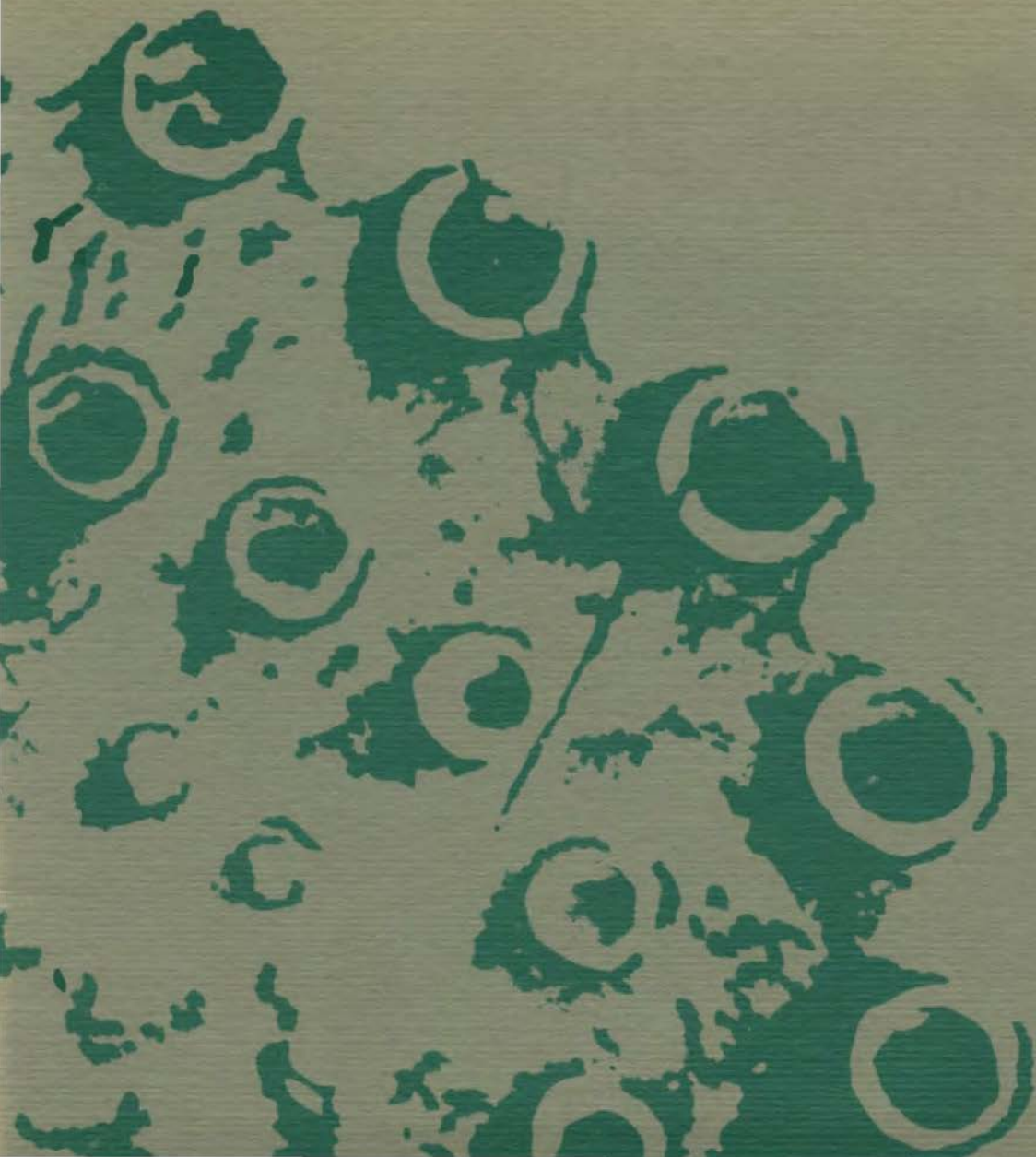

't inschrien

tiende jaargang nr. 3, juli 1978 kwartaaluitgave

Een inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij inzenden aan:

G.J.B. Gorel, Laaressingel 19, Enschede – redactie-secretaris.
telef. 053 - 35 77 79

Redactie: J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, Hengelo, tel. 05400 - 12851, eind-redacteur
Adriaan Buter, Neede
H.H. Hagens, Almelo
J. Overbeeke, Haaksbergen
Th.L.M. van Stapela, Hengelo

Administratie:

Mej. G.A. Weussink, Kortenaerstraat 20-II, Enschede, tel. 053 - 31 02 06

Bank: Algemene Bank Nederland N.V. te Enschede, Hoedemakersplein.

Giro: nr. 18 18 110 t.n.v. Administratie 't Inschrien, Kortenaerstraat 20-II, Enschede

Abonnementsprijs f 10,- per jaar.

Losse nummers f 3,- (exclusief portokosten)

Uitgave van de Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

Ovename van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Het Huys tho Hasselo (II)

In het april-nummer van dit blad heeft de heer J. Niks enkele gegevens gepubliceerd uit de geschiedenis van het Huys tho Hasselo of Arninkhof. Misschien zijn sommige lezers nieuwsgierig geworden naar de verdere lotgevalen van dit adellijk huis. Om deze reden heb ik besloten om de gegevens die mij over dit huis bekend zijn hier te publiceren.

De Arninkhof was één van de adellijke huizen in Twente die van de 16e tot en met de 18e eeuw zijn gesticht op gewone boerenerven. De eigenaren is het nooit gelukt om hun huis als havezathe registreerd te krijgen. Andere voorbeelden van dergelijke huizen zijn het Eylershuis bij Geesteren, het Grootenhuis in Gammelke, De Eekte in Berghuizen, Bever of Flodrop in De Lutte, Het Warmtink in Deldenerbroek, Weernink of Haghuis bij Delden, het Duis en Langenhorst in Wiene, 't Slot in Hengevelde, Wiedenbroek bij Diepenheim, Keppels bij Markelo, Staverden, Dackhorst en Doorninck bij Rijssen en Reijgershöfte bij Almelo.¹⁾

De Arninkhof werd voor het eerst genoemd in het leenregister van Graaf Otto van Bentheim (1346-64) toen Johan Snoije-geheyten Duvelshoff als dienstmans leen ontving 5 mout rogge uit de 'Arninchhove'.²⁾ In 1480 werd Johan Snoije beleend met de Arninkhof door de graaf van Bentheim.³⁾ De tienden uit de 'Arninchhove' werden in 1427 door de bisschop van Utrecht in leen gegeven aan Johan Snoije.⁴⁾ In 1497 werd Lijsbeth Willem Snoijnsdochter onder hulderschap van haar zoon Herman van Beckem beleend met deze tienden.⁵⁾ Herman werd in 1504 hiermee beleend⁶⁾ en in 1511 zijn zoon Johan.⁷⁾ Deze werd in 1512 door de

graaf van Bentheim beleend met de Arninkhof.⁸⁾ Diens zoon, ook Johan geheten, werd in 1526 met de tienden uit de Arninkhof beleend.⁹⁾

In 1563 werd door graaf Arnold van Bentheim Rudolpha Vos, weduwe van Frederik van Twickelo tot Beugelscamp en Hengelo, samen met haar zoon Adolf beleend met de Arninkhof.¹⁰⁾

Op 12 december 1609 overleed juffer Petra Blanckvoort, erfdochter tot Arninkhof. Ze werd begraven in Heemse.¹¹⁾ Een van haar zusters Margaretha soms ook Elisabeth genoemd, was gehuwd met Johan Rammelman tot Duis.¹²⁾ Dit echtpaar woonde eerst op het huis Oldemeule later op het huis Duis in Wiene.¹³⁾ Zij hadden net huis Duis als allodiaal goed gekocht van de familie Bevervoorde tot Oldemeule.¹⁴⁾ Johan overleed voor 30 maart 1659.¹⁵⁾ Zij leefde nog in 1669.¹⁶⁾ Het echtpaar had twee kinderen namelijk Joan (Jan) Berent Rammelman, die Arninkhof kreeg en Hendrina die Duis kreeg.¹⁷⁾ Joan Berent huwde op 23 oktober 1632 met Johanna Clant tot Stedum.¹⁸⁾ Dit echtpaar verkocht in 1639 aan Johan Ripperda tot Weldam een rente van 3 mudde en een schepel rogge uit de Mettinkhof in Hasselo.¹⁹⁾ De familie Ripperda werd in 1644 en 1672 door de graaf van Bentheim beleend met de Arninkhof.²⁰⁾ Het echtpaar Rammelman-Clant had twee kinderen namelijk Eilko Rammelman tot Arninkhof en Wilhelmina die huwde met Melchior Rammelman tot Dubbelink.²¹⁾ Joan Berent overleed op 24 maart 1641 op Arninkhof en werd begraven in de St. Plehelmuskerk in Oldenzaal.²²⁾ Johanna hertrouwde in 1643 met Abraham van Middachten en verhuisde naar het Munsterland.²³⁾ Zij overleed op 26 oktober 1665 en werd begraven in de Plehelmuskerk in Oldenzaal,²⁴⁾ waar in 1795 van haar en haar eerste man de rouwborden nog hingen. Eigenaar van de Arninkhof werd na het tweede huwelijk van zijn moeder Eylko Rammelman.

Deze werd voor de belasting van de 1000e penning in 1683 aangeslagen voor 10.000 gulden.²⁵⁾ Dit bedrag vertegenwoordigde in het algemeen de waarde van 6 boerenerven. Eylco bleef ongehuwd en om deze reden verviel de helft van Arninkhof aan zijn zuster Wilhelmina²⁶⁾ die zoals boven reeds is meegedeeld gehuwd was met haar neef Melchior Rammelman, zoon van Baltazar Rammelman tot Dubbelinck en Hendrina Rammelman tot Duis, een zuster van haar vader Joan Berent.²⁷⁾ Eylco overleed op 14 januari 1683 en werd in de St. Plehelmuskerk begraven. (zijn grafsteen werd later opnieuw gebruikt voor het graf van Aleida Johanna Palthe).²⁸⁾ Wilhelmina werd nu eigenaresse van het gehele goed Arninkhof. ²⁹⁾Op 12 juni werd het bedrag dat zij betaalde voor consumptieve belastingen voor het huis Arninkhof verlaagd van f 27.10.- tot f 15.- per jaar.³⁰⁾ In 1689 overleed haar man Melchior Rammelman.³¹⁾

De oudste zuster van Melchior, Maria Mechteld werd op 5 augustus 1689 beleend met de havezathe Dubbelink.³²⁾ Waarschijnlijk is over de erfenis van Melchior een onenigheid ontstaan. Bij acte van maart 1694 werd namelijk een compromis getroffen 'over verscheydene quastiën ende disputen soo onder de jofferen Wilhelmina Rammelman, Wede van wijlen Melchior Rammelman tot Dubbelink en Maria Rammelman aangaande het versterf van het leengoed Dubbelink. Volgens dit stuk zou het goed op Maria 'ab intesto' vervallen onder vergoeding aan haar zuster en een zesde part aan de weduwe Wilhelmina Rammelman. De laatste verkocht daarop haar part op 27 juli 1694 voor f 1900.- aan de heer van Twickel, die er op 9 januari 1695 mee beleend werd.³³⁾ Wilhelmina hertrouwde op 4 december 1695 met Sebastiaan ter Horst uit Deventer te Wierden.³⁴⁾

Deze Sebastiaan werd na de dood van zijn vrouw eigenaar van Arninkhof. Hij

is degene wiens goederen bij de in het artikel van de heer Niks afgedrukte acte verdeeld werden.³⁵⁾ De vier genoemde erfgenamen zijn misschien kinderen van zijn zusters. Het goed Arninkhof was in 1751 eigendom van de weduwe Bulsing. Het huis had slechts één vuurstede.³⁶⁾ Haar zoon Prob. H. Bulsing is daarna eigenaar. Hij overleed op 20 september 1768.³⁷⁾ Op 12 januari van het volgende jaar gaf H.J.E. Stork voor diens weduwe bij het gerecht aan, dat haar toegevallen was het 'huis de Arninkhof in de boerschap Hasseloe gelegen, met deselfs schuuren, hoven, boomgewas, een weide gelegen bij het huis, een hooymate genaamt de burentelg, een hooymate genaamt het Selmbroek, drie stukjes land groot circa agt schepel en nog een stukjen land groot ongeveer 2 à 3 spint, het erve Borgman, voor zoverre het haar toebehoord waaronder een kamp groot circa tien of elf schepel, een hooymate gelegen agter het huis, en nog bij het huis en 't olden huis eenige gaardengrond'.³⁸⁾ Op 23 april 1770 kochten burgemeester J. Palthe van Oldenzaal en J.E. Stork het goed de Arninkhof voor f 5000,- van de weduwe Bulsing.³⁹⁾ Dit is ongeveer alles wat mij van de Arninkhof bekend is en ik hoop met dit artikel de lezer van dit blad een dienst te hebben bewezen.

L.H.M. Olde Meierink

NOTEN

- 1) Een aantal van deze huizen werd door G.J. ter Kuile sr. behandeld in zijn 'Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twenthe', Almelo 1911, p. 15-17.
- 2) Prinz, J., Das Lehnregister des Grafen Otto von Bentheim, Osnabrück 1941, p. 65-66 (de vermelding dateert van ca. 1400).
- 3) Fürst zu Bentheim-Steinfurste Archiv, Burgsteinfurt, II, Rep. B 2.
- 4) R.A. Utrecht, Bisschoppelijk Archief no. 274 'Registrum feodaliū Sallandie Drenthie Twenthie Rödolphi' 1433-1456, fol. 8.

- 5) Tijdrekenkundig register op het oud-archief van Overijssel, bew. door J.I. van Doorninck, Zwolle 1857-1875, deel E, p. 61.
- 6) idem, deel E, p. 200.
- 7) idem, deel E, p. 260.
- 8) Fürst zu Bentheim-Steinfurtse Archiv, Burgsteinfurt, II, Rep. B2.
- 9) Tijdrekenkundig register, deel E, p. 545.
- 10) Staatsarchiv Münster i/W, Raetsche Sammlung, Reg. bij Kohl, W., Das Archiv des Hauses Beugelskamp, in: Versl. en Med. Ver. Ov. Regt en Gesch., 70e stuk (1955) p. 97.
- 11) Doorninck, J. van, Geslachtkundige aantekeningen ten aanzien van de gecommiteerden ten landdage van Overijssel zedert 1610-1794 met eenige berigten omtrent de voormalige havezathen in dat gewest, Deventer 1870, p. 69.
- 12) Doorninck, a.w., p. 56.
- 13) Doorninck, a.w., p. 53.
- 14) Doorninck, a.w., p. 93.
- 15) Doorninck, a.w., p. 53.
- 16) Doorninck, a.w., p. 53.
- 17) Doorninck, a.w., p. 206.
- 18) Bloys van Treslong Prins, P.C., Genealogische en Heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken van Overijssel, Utrecht 1925, p. 180.
- 19) R.A. Overijssel, Rechterlijke Archieven; Landgericht Oldenzaal, no. 9.
- 20) Fürst zu Bentheim-Steinfurtse Archiv, Burgsteinfurt, II, Rep. B2.
- 21) Doorninck, a.w., p. 53.
- 22) Bloys van Treslong Prins, a.w., p. 180.
- 23) Doorninck, a.w., p. 54.
- 24) Bloys van Treslong Prins, a.w., p. 180.
- 25) R.A. Overijssel, Statenarchief no. 2544, register van de 1000e penning 1683.
- 26) Doorninck, a.w., p. 206.
- 27) Doorninck, a.w., p. 206.
- 28) Bruyn, A.G. de, De Herv. kerk te Oldenzaal 1633-1933, Oldenzaal 1934, p. 24.
- 29) Doorninck, a.w., p. 206.
- 30) Doorninck, a.w., p. 206.
- 31) Doorninck, a.w., p. 206.
- 32) Doorninck, a.w., p. 206.
- 33) Kulle, a.w., p. 85.
- 34) Doorninck, a.w., p. 206.
- 35) p. 28-30.
- 36) R.A. Overijssel, Statenarchief no. 2582, vuurstedenregister 1751 onder het hoofd: de edele van het landgericht Oldenzaal.
- 37) R.A. Overijssel, Rechterlijk archief, Landgericht Oldenzaal no. 180, register van de 50e penning, d.d. 12-1-1769.
- 38) idem.
- 39) R.A. Overijssel, Rechterlijk Archief, Landgericht Oldenzaal no. 180, register van de 50e penning, d.d. 13-12-1770.

De namen van de Hasseler erven (2)

In dit tweede artikel over de namen der Hasseler erven (het eerste verscheen in *Inschrien* 9, 1977), zullen de drfnamen die op 'ing of 'ink' uitgaan, besproken worden. Deze uitgang 'ing', waar van 'ink' een uitspraakvariant is, had ongeveer de betekenis 'behorende bij', en dat kon zowel betekenen 'zoon van' als 'bewoner van'. De oudste namen op 'ing', zo'n duizend jaar geleden opgetekend, zijn nog echte voornamen - achternamen kende men toen trouwens niet. Hugging was de zoon van Hugo, Wilhelming de zoon van Willem; nog in de Middeleeuwen komen we ze tegen. Zo ontmoeten we in 1457 in het Achterhoekse Keppel ene Gherdinck van Bruchusen (= Broekhuizen), en nog heden bestaan de voornamen Dunning, Haring en Nanning, al zijn de dragers niet meer de zoons van Dunno, Hari en Nanno.

Later begon de betekenis 'toebehoorend aan' en vandaar 'bewoner van' te overheersen: het erve Geerdink, in 1457 vermeld, kan zijn naam ontleend hebben aan iemand die Gerdink heette of aan ene Gerdo; dat is niet meer uit te maken. En de betekenis 'bewoner van' werd al heel duidelijk als het hoofdwoord een aardrijkskundige aanduiding was, zoals 'strood, moëras, waarvan Strodink afgeleid was, dat later tot Stroink afsleet, of 'weust', woeste of verlaten grond, waaraan Weustink zijn naam ontleende. En zo bestaan er namen als Meppelink, IJsselhammink, die voor zichzelf spreken. De Hasseler erfnamen op 'ing' zijn, op twee na, alle afgeleid van Germaanse voornamen, waarvan sommige duidelijk herkenbaar zijn, zoals Egberink en Engelbertink. De uitzonderingen zijn *Japink*, in 1381/83 *Jacopinc*, van de Christelijke voornaam Jacob, en *Meyering*, dat volgens het Schattingsregister van Twente

van 1475 nu Meyling zou heten. Een 'meier', afgeleid van het Latijnse 'major' was in de Frankische tijd een door de koning of een grootgrondbezitter aangestelde agent, die het bezit beheerde. Later werd zijn functie vergelijkbaar met rentmeester, maar hij had ook juridische bevoegdheden. Op den duur werd 'meier' de aanduiding voor een boer met zekere bestuurlijke bevoegdheden, residerende op de 'meiershoven', of tenslotte bedoelde men er een pachter mee. Dat het Hasselose Meyering tot Meyling werd, is taalkundig moeilijk te verklaren; eerder zal ene Meyling zich op Meyering gevestigd hebben. We gaan nu de erfnamen op 'ing' in alfabetische volgorde bespreken. *Aarninkhof*: 1381/3 Arninchof, van de voornaam (verder aan te duiden met vn) Arno; van 'arn', arend; *Bruning*, van 1475, vn Bruno, van 'brun', dat niet 'bruin', maar 'glanzend' betekende. Een merkwaardige relatie tussen deze twee erven blijkt uit een akte in het Oud-Archief van Doesburg, uit 1484: 'Reyncken Schulte, ambtman van Mr Vincenius van Eyl, proost der kerk van Oldenzale, ontslaat Styne Brunynck, dochter van Gheerd en Bele Brunynck, geboren op Brunynck te HASSELO in het kerspel Oldensale, uit de horigheid aan de proosdij van genoemde kerk tegen betaling van een geldsom en tegen inruiling van de vrije Ludeken, zoon van Johan en Fenne ten Aernyng-hove te Hasselo, in die stand'. Dan *Egberink*, van 1381/3 Ecbertinc, echter vermeld in Hertme; vn Egbert, van 'agi', scherpe punt, zwaard' en 'berht', uit te spreken 'bercht', glanzend, schitterend. *Engelbertink*, 1343 Engelberting, maar in 1475 Egelberting. Vn Engelbert, van 'angil', angel, en 'berht' of vn Agilbert, van 'agil', doorn' en 'berht'. *Geerdink*: 1457 Geerdinc; 1475 Gherdinck; vn Geerd, van 'gard', roede; *Gelink*: 1381/3 huys to Ghelinc; vn Gelo, van 'Geel', blij, vrolijk. *Lansink*: 1475 Lansing; vn Lanso, van 'land, welk woord als

naamselement de belangrijkheid van grondbezit bij de Germanen illustreert. *Leuvelt*: 1385 Lovelding; uit vergelijking met een erve Leuveling bij Enter, dat in 1381 Ludolvinc heette, weten we dat beide erfnamen van de vn Ludolf stammen, uit 'liud', mens en 'wolf'. *Leusink*: 1343 Lucinc; 1475 Luetzing, de laatste vorm is waarschijnlijk ouder; Vn Liutzo, van 'liud'. *Lötger*: 1475 Lotghering, van *Lotger*, uit *Liudger*, van 'liud' en 'ger', speer.

Mettinkhof: in 1188 Mettinchoff; 1475 Mettekinchoff. Het jaartal 1188 is twijfelachtig; de vermelding staat in het Goederenregister van Graaf Hendrik van Dale, dat echter in een dertiende eeuws handschrift bekend is, en waarvan de meeste namen uit die eeuw stammen. Mettekinchoff is duidelijk de oudste vorm, van vn Mettiko, uit ouder Matico, van 'math', dat zoiets als 'gerechtsplaats' betekende; maar men denkt ook aan verband met 'maht', macht, wat de naam wat zinniger maakt. *Reimer*, voluit Schulte Reimer; 1371 Reymerinch, bij Zenderen, maar in 1475 Reymarding; van Reginmar, uit 'regin', noodlot, en 'mari', beroemd, vermaard. *Severt*: 1385 Ziverding; 1475 Siberding; 1495 Siverding. Vn Siefert, waarvan Severt een Twentse variant is; uit 'sigi', zege, en 'frithu', vrede; maar als we van Siberding uitgaan, dan is de vn Siebert, uit 'sigi' en 'berht'. *Tank*: 1332 Tankinc, vn Tanke, van 'thanc'; gedachte. vgl het Duitse *gedanke*. *Weegink*: dit moet van Wedeghing in 1475 afgeleid zijn, vn Wedego, ouder Widego, van 'wiga', strijd. Volgens het Schattingsregister is de huidige naam Wienk of Weyering; het laatste is onjuist, want het slaat op Weyering in Gammelke, en Wienk is een samen-trekking van Widink. Tenslotte vermeldt het Schattingsregister ook nog *Godeberting*, maar dit schijnt verdwenen te zijn; de huidige naam zou Geubering geworden zijn, maar die bestaat kennelijk ook niet.

B.J. Hekket

Een voorloper van rijksweg 15

De geschiedenis van het Nederlandse spoorwegnet tot 1860 getuigt niet van grote ondernemingsgeest bij onze voorvaders van die tijd. België had eind 1859 reeds 1713 km spoorweg, Nederland maar 337 km. Dit waren de lijnen:

1. Amsterdam - Haarlem - Den Haag - Rotterdam in exploitatie bij de Nederlandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij,
2. Amsterdam - Utrecht - Arnhem - grens Zevenaar en Utrecht - Rotterdam in exploitatie bij de Nederlandsche Rhijn Spoorwegmaatschappij,
3. Maastricht - grens Aken en Maastricht - grens Lanaeken in exploitatie bij de Aken - Maastrichtsche Spoorwegmaatschappij en
4. Moerdijk - grens Roosendaal en Breda - Roosendaal in exploitatie bij de Spoorweg Maatschappij Antwerpen-Rotterdam.

De N.V. Nederlandsche Rhijn Spoorwegmaatschappij werd opgericht bij notariële acte van 3 juli 1845. De lijn Amsterdam-Arnhem was toen pas gereed. Financieel gezien waren de eerste jaren moeilijk voor de N.R.S. maar door de opening van de internationale verbinding Arnhem - Zevenaar - Oberhausen op 20 oktober 1856 nam het vervoer aanmerkelijk toe. Het jaarverslag 1856 was dan ook niet zo somber als de voorgaande. Men schreef o.a. 'Als wij dus in overweging nemen de reeds verkregen resultaten, de stellige vooruitzichten op uitbreiding van vervoer, de geprojecteerde aansluitbanen en stoombootdiensten, dan zijn wij overtuigd, dat de door onze onderneming te verkrijgen uitkomsten ruimschoots voldoende zullen zijn'. De geprojecteerde aansluitbanen, waarvan hier sprake

is, waren een spoorweg Den Helder - Amsterdam en een spoorweg Zevenaar - Rheine, waarvoor bij Koninklijk Besluit van 20 april 1857 concessie werd verleend aan F. de Brouwer van Hogendorp te Mechelen, één van de aandeelhouders van de N.R.S. Op Duits grondgebied hoopte men aansluiting te krijgen met een ontworpen spoorweg van Emmerik via Münster naar Paderborn, waardoor Noord Duitsland met de Rhijnspoorweg verbonden zou worden. Van het plan is echter niets gekomen. Wel begon het in deze jaren eindelijk tot de overheid door te dringen, dat men tot een andere aanpak moest komen, wanneer Nederland zijn grote achterstand op spoorweggebied wilde inlopen. De regering wilde echter nog niet tot staatsexploitatie overgaan maar wel bijdragen in de nodige financiën. Daartoe werd op 18 juli 1857 een wetsontwerp aan de Staten Generaal voorgelegd, waarbij 1352 km ontworpen spoorlijnen werden opgesomd. Tot de volstrekt noodzakelijke behoorden o.a. een lijn Zwolle-Raalte-Deventer-Zutphen-Arnhem-Nijmegen en een lijn Zevenaar-Rheine. Tot de nuttige, maar niet in de eerste plaats nodige behoorde een lijn Raalte-Almelo-Duitse grens richting Rheine. Door weerstand in de Tweede Kamer en Regeringswisseling werd het plan weer op de lange baan geschoven, om in spoorwegtermen te blijven spreken. Inmiddels kreeg De Brouwer van Hogendorp in april 1858 een concessie voor een lijn Arnhem-Zutphen ter vervanging van de lijn Zevenaar-Rheine. Ook dit plan ging niet door. Op 27 juli en 17 augustus 1860 werd door de Tweede en Eerste Kamer met grote meerderheid van stemmen een wetsontwerp aangenomen, als wet afgekondigd op 24 augustus, waarbij de Staat op zich nam aan te leggen o.a. de lijnen Arnhem - Zutphen - Deventer - Zwolle - Meppel - Leeuwarden en Meppel - Groningen en Zutphen - Goor - Hengelo - Enschede

en dan met één of twee vertakkingen naar de Duitse grens. Daarmee waren de Staatsspoorwegen geboren. Op de eerste steen van de brug over de IJssel te Zutphen werd ingebeiteld: 'Koning Willem de Derde heeft van deze brug den eersten steen gelegd en daarmede den aanleg van Staatsspoorwegen door zijn Rijk ingewijd.

XXII October MDCCCLXI'.

Uit de correspondentie van de Haaksberger burgemeester H. Verbeek blijkt, dat in december 1857 het tracé van het Twentse deel van de spoorlijn Zevenaar-Rheine reeds vast lag. Op 10 december schreef Verbeek aan baron van Heeckeren van Wassenaar in Den Haag, dat men 'betreffende het plaatsen van een spoorwegstation het dezerzijds het meest wenschelijk beschouwd, zoo dusdanig station wordt geplaatst op het punt, waar den geprojecteerden spoorweg den weg van Goor naar Haaksbergen zal doorsnijden en wel in de nabijheid van den Rouwenhorst (thans Tj.R. de Vries, Goorsestraat, Haaksbergen, dicht bij Hengevelde). Want aannemende, en wie durft zulks tegenwoordig meer onmogelijk te noemen, dat te eeniger tijd een kunstweg wordt gelegd om Haaksbergen en de daarachter gelegen Pruisische Gemeenten met het westwaarts van hier gelegen gedeelte van ons Rijk in betere communicatie te brengen, is het vermoedelijk dat zoodanige weg eerder op Goor dan op Diepenheim zal aansluiten, te meer omdat deze, de Provincie in het dwars doorsnijden der Ommer-Goorsche weg, zal dezelve aan het oogmerk beantwoorden, notoir tot Haaksbergen dient te worden doorgetrokken. Het genoemde punt is bovendien niet alleen het meest wenschelijke voor deze gemeente als meer in het midden van het westelijke gedeelte van dezelve gelegen, maar ook voor de bewoners van de buurtschap Hengevelde en het daaronder gelegen gehugt den Wegdam, ter

verzending hunner landbouwproducten. Dezerzijds zouden wij ons dan ook deswegen wel reeds hebben geadresseerd, doch waren geïnformeerd dat geen tusschenstation tusschen Borculo en Beckum zoude worden geplaatst, terwijl wij bovendien niet wisten naar en aan wien ons daartoe te wenden'.

Vermoedelijk was de lijn van Zevenaar tot Borculo geprojecteerd langs een route, die na 1884/1885 door de Geldersch Overijsselsche Locaal Spoorwegmij bereden werd. Vanaf Borculo ging het traject noordelijk langs Neede, door Markvelde, oostelijk langs Hengevelde en dan via Beckum en Boekelo naar Enschede. Het was dus een verbinding van de Achterhoek met Enschede en als zodanig een vroege voorloper van de rijksweg 15, waarop Twente nog steeds wacht. Moge deze weg een beter lot beschoren zijn dan de spoorlijn anno 1857. Het laatste wat van de spoorlijn vernomen wordt is de regeling van de schade wegens vernielde landbouwgewassen bij de opmeting en uitbakening van het tracé. In dit verband wendde burgemeester Verbeek zich in 1858 drie keer tot de kantonrechter te Enschede en één keer tot de Commissaris des Konings te Zwolle. Overeenkomstig de wet van 28 augustus 1851 moest nl. de kantonrechter de schade opnemen en begroten.

W.E. ten Asbroek
J.G.L. Overbeek

Het geboortehuis van Cornelis Houtman

De naam Cornelis Houtman is uit de vaderlandse geschiedenis genoegzaam bekend en wel - samen met De Keyser - in verband met de 'Compagnie van Verre', de V.O.C. Deze was opgericht in 1594 en negen kooplieden stonden aan de wieg ervan. Besloten werd, om vier schepen voor Oost-Indië uit te rusten en specerijen, drogerieën en andere koopwaar naar Holland te laten brengen. Deze schepen waren bemand met 249 koppen en bewapend met ijzere en bronzen kanonnen. Prins Maurits deed hen persoonlijk uitgeleide tot Texel alwaar ze op 2 April 1595 vertrokken met Cornelis Houtman, een zeer bekwaam en ervaren man inzake Indische aangelegenheden, als leider van de tocht.

Het is geschiedenis van Holland, d.i. westelijk Nederland, Weinigen echter zullen weten, dat Cornelis Houtman is geboren aan een binnenvaart van de Regge, in de buurtschap Zeldam tussen Goor en Delden. Deze binnenvaart is allang dichtgemaakt maar aan het houtgewas is nog te zien, dat het hier lager ligt dan de omgeving. Naast de v.m. haven staat de boerderij Houtman, bewoond door de fam. G.H. Leuvelink. Dit was vroeger het handelshuis. Dat het huis eens een andere bestemming had dan als boerderij is nog duidelijk te zien aan de vorm, zoals de hoogte van de muren. Op een steen in de muur staat: G.D.L. G.H.H. 1825, d.i. G.D. Leuvelink, G.H. Houtman 1825.

Uit een gesprek met de heer Leuvelink bleek dat de schippers niet in dit handelshuis sliepen maar in de schippersherberg aan de andere kant van de haven. De kooplieden die van verre kwamen, overnachtten wél in het han-

delshuis. Verder vertelde de heer Leuvelink nog, dat het huis vroeger groter was en gewelfde kelders bezat. De zijmuur, een hoge dubbelsteens muur, is hiervan nog overgebleven. De heer G.H. Leuvelink, genoemd naar zijn grootmoeder G.H. Houtman (zie de gevelsteen van 1825) heeft nog lang de stamboom in zijn bezit gehad maar heeft die uitgeleend en helaas nooit teruggekregen!! Een zuster van de heer Leuvelink, mevr. Smit-Leuvelink, vertelde mij, dat oude rekeninger er vroeger, toen zij nog thuis was, nog aanwezig waren. Er was veel gehandeld in ham en linnen en er werd zelfs druk op Amsterdam gevaren!

De v.m. schippersherberg is thans het erve De Rapper, bewoond door mevr. H.G.H. Overbeek-ten Thije. De herberg droeg destijds de naam 'Het Groene Hert' en ook dit gebouw is een oorspronkelijk andere bestemming dan een agrarische duidelijk af te zien. In de voorgevel zit een steen met als opschrift I.H.O.B. & KINDERERN 1827, in andere gevelgedeelten nog twee, nl. F.H.M. G.O.B. 1834 en J.H.H.M. 1869 (O.B. = Overbeek, H.M. = Hofmeijer).

Thans woner er nog nazaten van Cornelis Houtman onder de gem. Lochem, nl. in Nettelhorst en Zwiep.

H.B.F. Tiessink-Zomer
Barchem

Nog een klokkenhuis in Oost-Nederland

(te Almelo, thans niet meer bestaand)

Op mijn artikel over klokkenhuisen in Oost-Nederland en het aangrenzende Duitse gebied in 'de mars' van december jl. 1) heb ik enkele reacties ontvangen. Twee daarvan bevatten kritiek op een bepaald onderdeel van dit artikel. In beide gevallen kan ik het met de critici eens zijn, althans gedeeltelijk.

De eerste, telefonische, reactie kwam van de heer C.W. Tempelamns-Plat te Castricum, deskundige op het gebied van klokkenhuisen en klokkenstoelen. Hij deelde mij mee, dat hem klokkenhuisen bekend zijn in Noord-Holland 2) o.a. te Enkhuizen 3), in Zuid-Holland (o.m. in Dordrecht 4), in de kleinere plaatsen in de Kempen, in Sleeswijk-Holstein (West-Duitsland) 5) en in Denemarken 6). Het verspreidingsgebied, dat hij kende, kon ik in andere richting aanvullen. In het Noordfranse havenstadje Honfleur treft men namelijk ook een dergelijk bouwsel aan 7). De heer Tempelmans-Plat wees mij verder op de overeenkomst tussen de klokkenhuisen van Vriezenveen en Nibbixwoud 8), een dorpje in Noord-Holland (beide klokkenhuisen zijn gesloopt). Eind januari bereikte mij de tweede reactie, en wel een brief van de heer M. Makkinga in Ommen, lid van de redactiecommissie van 'De darde klokke' (Drie moandeleks tidschrift veur Ommen). Hij toonde hierin op een mijns inziens overtuigende wijze aan, dat het klokkenhuis tegen de Ned. Herv. kerk aldaar, het laatste voorbeeld dat in bovengenoemde gebieden behouden is gebleven, niet omstreeks 1860 gebouwd kan zijn, zoals ik in navolging van prof. dr. E.H. ter Kuile 9), zij het minder voorzichtig, heb aangenomen. De heer Makkinga weer erop, dat door G. Steen en W. Veldsink in hun boek

'De geschiedenis van Ommen' als datering de 18de eeuw wordt opgegeven 10), maar gaf als zijn mening te kennen, dat de constructie, 'het onderste gedeelte althans, het overblijfsel is van de toren, na de brand van 1624. Toen voorlopig is gebouwd en overdekt en de klokken daarin weer zijn gehangen. 'Laatstgenoemde datering lijkt mij op stilistische gronden onmogelijk, en ik houd het daarom op de periode, waarvan Steen en Veldsink melding maken, nl. de 18de eeuw. Tot slot de derde reactie, die niet een klokkenhuis betreft maar de en passant beschreven vroegere kerk van Vriezenveen. De in Almelo geboren maar thans in Rheine (West-Duitsland) woonachtige student Everhard Jans is ervan overtuigd, dat het verdwenen kerkgebouw aansluitend aan het eveneens niet meer bestaande klokkenhuis niet eenbeukig, maar driebeukig was. Dat in dit qua uiterlijk door de boerderijbouw geïnspireerde bedehuis ook de indeling van het hallehuis zou zijn overgenomen ligt in de lijn der verwachtingen. Andere 'landelijke dorpskerken' met een vergelijkbaar exterieur, zoals die te Paaslo 11) en Nijeveen (Dr.) 12) hebben inderdaad drie beuken en lijken wat de constructie van het schip betreft op die van de deel van genoemd boerderijtype 13). Bovendien komt het verschil in breedte tussen het 'schip' en het 'koor' van de vroegere Ned. Herv. kerk te Vriezenveen mij bij nader inzien groter voor dan ik destijds in het bovengenoemde artikel heb verondersteld. Al met al zijn er dus argumenten genoeg om aan te nemen, dat vroegere kerk van 'Vjenne' driebeukig was. Uitsluitel daaromtrent kan echter niet worden gegeven, omdat men voor de bepaling van het kerktype uitsluitend is aangewezen op opmetings- of bouwtekeningen. Merkwaardigerwijze is het Everhard kennelijk ontgaan, dat ook in zijn geboorteplaats een klokkenhuis heeft gestaan. Na de publicatie van het artikel in 'de

mars' ontdekte ik bij toeval, dat de 'toren' van de vroegere Ned. Herv. kerk te Almelo, welke in 1733 grotendeels is afgebroken 14), eveneens tot voor genoemde categorie klokkendragers heeft behoord. Omdat ik mezelf op onvolledigheid had betrappt nam ik mij voor om dit artikel te schrijven, dat bedoeld is als een aanvulling op dat in 'de mars'.

Z. Kolks
(wordt vervolgd)

1) Getiteld: Toren of klokkenhuis in Vriezenveen? blz. 280 en 281.

2) Voorbeelden waren aanwezig o.a. in Haarlem, waar het zich oostelijk van de Grote of St.-Bavokerk bevond, en in Overveen. Eerstgenoemd klokkenhuis is afgebeeld in: catalogus Stadsgezicht Haarlem, 1750-1850, Frans Halsmuseum, Haarlem, 23 december 1977-26 februari 1978, afb. 42 blz. 105, het laatstgenoemde in: Holland in prent, 18de eeuwse prenten van steden dorpen, kastelen en buitenplaatsen, Europese bibliotheek, Zaltbommel, 1964, nr. 306. Te Haarlem wordt de herinnering aan het in 1479 gebouwde en in 1804 afgebroken klokkenhuis levendig gehouden door een kopie, welke in 1918 werd opgetrokken. Deze kopie wijkt zowel in vormgeving, materiaal (steen in plaats van voornamelijk hout) als in standplaats af van het origineel.

3) Waar het in 1519 gebouwde klokkenhuis ten oosten van de Wester- of St. Gommarskerk nog bestaat! Deze constructie, samengesteld uit een stenen onderbouw en een houten bovenbouw, was oorspronkelijk niet met de kerk verbonden. Een afbeelding ervan vindt men bij Franssen, J. - Schoon Enkhuizen, Allert de Lange, Amsterdam, tegenover blz. 32.

4) Het klokkenhuis, dat zich op aanzienlijke afstand van de Nieuwe of St.-Nicolaaskerk bevond; was gebouwd in 1541 en werd afgebroken omstreeks 1830 (Beyerman, J.J. - De historische schoonheid van Dordrecht, Allert de Alinge, Amsterdam, 1946, blz. 23. Het Kokkenhuis is in dit boek afgebeeld tegenover blz. 124).

5) Zie: Konrad Bedal, Ländliche Ständerbauten des 15. bis 17. Jahrhunderts im Holstein und südlichen Schleswig, Verlag Wachholtz, Neumünster.

6) Zie: Elna Moller, Tomrede klokkehuse, Foreningen til gamle bygningers bevaring Arkitektens Forlag, Kobenhavn, 1960. (Getimmerde Klokkenhuisen, Vereining tot behoud van oude gebouwen architectenuitgeverij, Kopenhagen).

7) Nl. westelijk van de kerk van Sainte-Catherine. Dit bouwsel staat geheel vrij.

Beoefening der naamkunde

Enkele opmerkingen n.a.v. het 'onvr edelijke stuk' me bovenstaande titel, geschreven door de heer B.J. Hekket in 't Inschrien van jan. '78, p. 8 e.v. De heer Hekket geeft daarin blijk van geïrriteerdheid t.a.v. 'beunhazen' op het gebied der naamsverklaring; schrijvers die 'al te lichtvaardig en op basis van onjuiste gegevens hun verklaringen geven, zonder eerst hun licht op te steken bij deskundigen wier arbeid in vele boeken en tijdschriften is geboekstaafd'. Eén der doelwitten van de heer Hekket's kritiek was een artikeltje van mijn hand over de naam Singraven en enkele

le nederzettingen op -inghem, (Inschrien apr. '77). Ik was één van degenen die voorzien werden van predi-caten als 'beunhaas' en 'lichtvaardig'; voorts werd de inhoud van het artikeltje afgedaan als 'volslagen onzin'.

Door dergelijke uitlatingen voel ik me niet in het minst aangesproken; geen enkele naamsverklaring en opvatting daaromtrent is door mij uitgedacht. 't Bovenvermelde woord 'onzin' doelt de bron waaruit ik heb geput. Gaarne wil ik deze bron nog eens noemen. Die theorie over Singraven etc. wordt geponeerd – niet door de dilettant Goorhuis – maar door dr. B. Schröder, bij de Heimatverein der Grafschaft Bentheim, bekend staand als auteur van diverse artikelen en van het boek 'Erbesnamen und Agrargeschichte' (waaruit ik mijn gegevens had). Geen dilettant, lijkt mij; evenmin iemand die vergeet zijn licht op te steken bij betrouwbare deskundigen (getuige de bronvermeldingen in genoemd boek en artikelen in de Jahrbücher van de Heimatverein (o.a. in 1962, '64, '66 en '78).

De theorie van dr. Schröder kan men uiteraard aannemen of bestrijden, dat is inherent aan elke theorie; maar in het laatste geval niet plompverloren afdoen als 'volslagen onzin'.

Ik wilde Schröder's opvatting niet als enig zaligmakende aanhalen in m'n artikel van apr. '77. Dat schreef ik daarin reeds: 'niet de pretentie een correctie op andere theorieën te zijn', slechts bedoeld als 'vraag'. Een vraag van een dilettant aan 'de' deskundige. Het antwoord van één deskundige heeft de vragende dilettant behoorlijk teleurgesteld.

Denekamp, G. Goorhuis

8) Laatstgenoemd klokkenhuis is afgebeeld in: Holland in prent, o.c. nr. 373, en stond volgens de Voorloopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, deel V,1, De Provincie Noordholland (uitgezonderd Amsterdam), A. Oosthoek, Utrecht, 1921, blz. 276, los van de kerk.

9) In: De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Geïllustreerde Beschrijving, uitgegeven vanwege de Rijkscommissie voor de Monumentenbeschrijving, deel IV, de provincie Overijssel, derde stuk, Noord- en Oost-Salland, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1974, blz. 58.

10) Blz. 53. Dit boek werd uitgegeven door G. Veldhuis te Ommen in 1948.

11) Afgebeeld in: historische kerken in overijssel, uitgave '73/'74 in de serie jaarboeken overijssel, Uitgeverij Waanders, Zwolle, blz. 32/33 (exterieur) en 35 (interieur).

12) afgebeeld in: Nieuwspapier Drents Museum Assen, Jaargang 1, nr. 2, maar 1976, blz. 3 (exterieur en dwarsdoorsnede).

13) Prof. dr. E. H. ter Kuile formuleert het aldus: '...haar schip is opgezet als een Overijsselse boerderijdeel.' (Van crypt tot spits; kerkelijke bouwkunst, in: Geschiedenis van Overijssel, Kluwer, Deventer, 1970, blz. 298, tweede kolom)

14) Kuile, G.J. ter - De opkomst van Almelo en omgeving, 2 N.V. De Erven J.J. Tijl, Zwolle, (1947,) blz. 79.

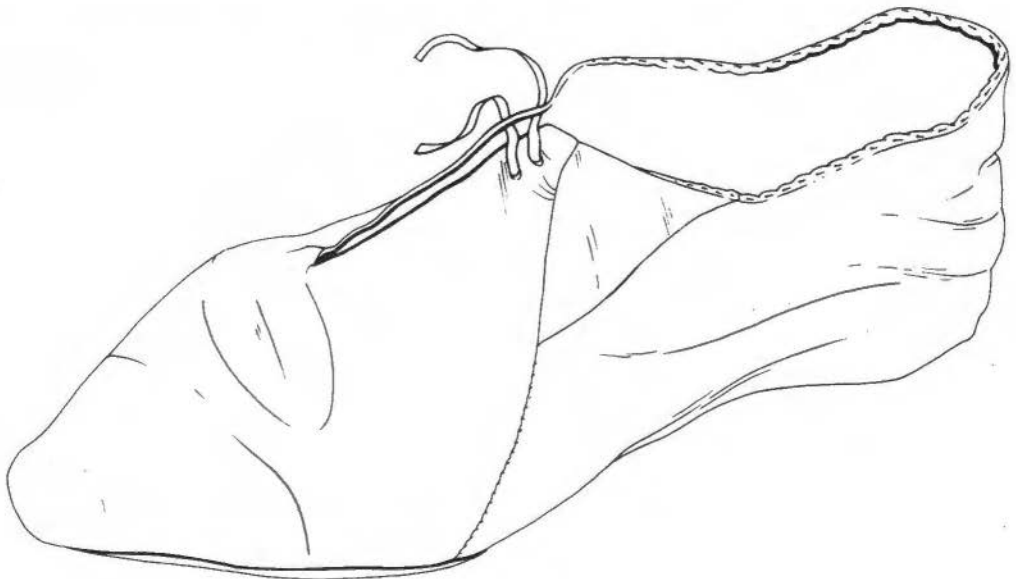
Een laat middeleeuwse schoen uit Haaksbergen

In augustus 1977 vond de heer J.F. Overbeek uit Haaksbergen een drietal middeleeuwse houten waterputten met inhoud in een sleuf naast het nieuwe gemeentehuis in aanbouw van Haaksbergen. De eerste put was een boomstamput met enige klampen aan de buitenzijde om de beide uitgeholde helften van de boomstam bijeen te houden. De inhoud van de put bestond naast de hieronder te bespreken schoen uit een houten schaalpje, het geoorde fragment van een late kogelpot, enig blauwgrijs aardewerk en Siegburg steengoed, alsmede een groot fragment van een versierd, rood aardewerken deksel, zijnde het ons bekende, tweede exemplaar uit Twente.

De tweede put was een tonput met resten van een houten, vierkante bovenbouw. De inhoud van de put bestond uit een leemgeglazuurde Siegburg kan.

Een andere tonput bevatte veel gebrande huttenleem, waarschijnlijk de resten van een gebouw in vakwerkbouw. Verder werden enige Siegburg scherven, een late geoorde kogelpotrand en een schoenfragment in de put aangetroffen. De vondsten uit de drie putten kunnen alle in de 14e en 15e eeuw gedateerd worden. Ook de schoen uit de boomstamput behoort tot een bekend type uit de 14/15e eeuw.

De vondst is een lage schoen met een vetersluiting op de wreef. De veter, een losse smalle strip leer van ca. 20 cm lengte, die hier ontbrak, werd met twee uiteinden van binnenuit de schoen door de twee gaatjes gestoken, die in het leer aan de binnenzijde van de sluiting zijn aangebracht. De twee uiteinden van de veter werden vervolgens lusvormig over het leer teruggehaald en van binnen naar buiten door de

beide vetergaatjes van het buitenleer gestoken. De veter werd aan de buitenzijde van de schoen geknoopt of gestrikt, wat bij praktisch alle frontsluitingen het geval was.

Variaties binnen het hier besproken schoentype kunnen o.a. een hoger model te zien geven. Ook de afwerking kent verschillen. Deze schoen heeft als afwerking rond de instaprand een nu verdwenen, ca. 3 mm breed strookje leer gehad. De naaigaatjes voor de aanhechting daarvan zijn nog goed zichtbaar. Langs de sluiting heeft aan de binnenkant van het leer als versteviging een touwtje gezeten, dat met een overhandse steek tegen het leer genaaid werd. Achter tegen de hier aan de binnenzijde van de schoen heeft ter versteviging een staand, driehoekig stukje leer, het zgn. contrefort gezeten, mede om het intrappen van het bovenleer ter plaatse te voorkomen. De meeste schoenen van het onderhavige type hebben aan beide zijden onder de enkel een sluitnaad, waar voorblad en hielstuk aan elkaar zijn genaaid. Het exemplaar uit Haaksbergen heeft alleen aan de binnenzijde een sluitnaad. Typisch plaatselijke en zelfs persoonlijke variaties kunnen bestaan uit versieringen. Bij dit schoentype meestal in de vorm van eenvoudige uitsnijdingen in het voorblad. De schoenmaker werkte deze uitsnijdingen af met een opge naaid touwtje tegen de binnenkant van het leer langs de uitsnijdingen. Versieringen door de drager zelf aangebracht missen deze afwerking. Naast zelfgemaakte, als versiering bedoelde uitsnijdingen komen er ook uitsnijdingen voor, welke gemaakt zijn ter verlichting van een bepaald voeteuvel, ofwel omdat de schoen ter plaatse te nauw bleek. Zo'n laatste persoonlijke aanpassing vinden wij vooral bij later, dubbelzoolig schoeisel in de vorm van weggesneden hielleer, waardoor er een soort muil ontstond. De schoen uit Haaksbergen heeft een enkele zool. Tot

ca. 1500 werd schoeisel nog binnenste-buiten op de leest genaaid en daarna gekeerd. Alle naden vallen dan aan de binnenkant van de schoen. Deze naden zijn zo smal, dat de drager er geen last van heeft. Het schoeisel uit die tijd is min of meer vergelijkbaar met een dunleren sok. De zoollengte van ons exemplaar is nu 24 cm. De oorspronkelijke lengte zal ca. 1 cm meer geweest zijn, daar bij droging van lederen bodemvondsten altijd enige krimp optreedt. Het bovenleer is uit kalfsleer gesneden, voor de zool is het dikkere rundleer gebruikt. De verschillende leersoorten zijn vooral te onderscheiden aan de haarinplant.

Het Haaksbergse exemplaar is een linker schoen en is behalve flink versleten ook incompleet. Behalve de veter ontbreekt ook de reeds genoemde afwerking langs de rand van de instap, alsmede het hielverstevigingsstuk, het contrefort. Ook mist de schoen aan de binnenzijde van de voet naast de sluiting een driehoekig stukje leer, dat er als aanvulling op het snijpatroon tussen genaaid was. Dergelijke aanvullende stukken komen bijna altijd bij schoeisel voor. De plaatsing ervan is echter zeer verschillend, evenals de vorm en de afmeting. Het ontbrekende stukje van deze schoen is bij de restauratie aangevuld met ander (oud) leer. Verder mist de schoen het strookje leer, dat meegenaaid werd tussen zool en bovenleer. Dit strookje voorkwam het binnendringen van vocht langs deze naad en beschermde zo tevens de naaidraad tegen doorrotten en slijtage. Overigens kon het leer met traan of ander vet geïmpregneerd worden.

De vergaande slijtage van de Haaksbergse schoen heeft de drager of draagster tenslotte gedwongen de schoen weg te gooien. De zool vertoont een slijtgat bij de teen en bij de hak. Maar ook het bovenleer langs de zool is plaatselijk versleten, vooral bij de hiel. Door het langdurig verblijf in de grond

is als gevolg van een slechte looiing de opperlaag, dat is de nerfkant van het loopvlak van de zool grotendeels verdwenen. Hierdoor en door de slijtage was het niet mogelijk bij de reconstructie de schoen opnieuw te naaien. Alle naden, ook in het bovenleer, zijn gelijmd, evenals een aantal scheuren. Om uitdroging te voorkomen is de schoen met een impregneermiddel behandeld.

Literatuur.

Baart, J. e.a. 1977. Opgravingen in Amsterdam, 20 jaar stadskernonderzoek, I en II. Amsterdam.

Groenman- van Waateringe, W. en Velt, L.M. 1975 Schuhmode im späten Mittelalter. Funde und Abbildungen. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, Jahrg. 3, p. 95 - 119. Köln.

O. Goubitz
A.D. Verlinde

Onderschrift afb. 1:

De 14/15 eeuwse schoen uit Haaksbergen.

Stoomtramweg Denekamp - Gronau

De aanleg van de tramlijn Denekamp - Oldenzaal in het jaar 1902 door de gemeente Weerselo via Rossum en Volthe bracht een grote verandering in het plaatselijk vervoer. Voor de komst van de tram waren de mensen hoofdzakelijk aangewezen op koets en wagen, terwijl 'de lopende zaken', uiteraard te voet werden afgelegd. Vooral de bewoners van de buurtschappen Rossum en Volthe waren ingenomen met de nieuwe tramweg en maakten van dit vervoermiddel een druk gebruik. Uit brieven en mededelingen van die tijd blijkt dat er heel wat vergaderingen moesten worden gehouden voordat alle betrokken partijen het eens waren over de wijze van tot standkoming van deze locale tramlijn.

Zo werd bij de Wet van 11 januari 1901 verklaard dat het algemeen nut vorderde dat ten name van de Nederlands-Westfaalse Stoomtram Maatschappij te Oldenzaal, gronden moesten worden onteigend in de gemeenten Weerselo, Oldenzaal en Denekamp, voor de aanleg van deze tramlijn. Genoemde Maatschappij liet dus deze nieuwe tramlijn aanleggen.

Op 13 mei 1901 werd door de Burgemeester van Weerselo, de eerste bekendmaking van de aan te leggen tramlijn aan de inwoners van Weerselo ter kennis gebracht.

In deze bekendmaking werden belanghebbenden opgeroepen om voor de ingestelde Commissie te verschijnen, om eventuele bezwaren in te kunnen brengen betreffende de aanleg van de tramweg over Weerselo's grondgebied. De Commissie samengesteld uit de heren W.J. van Dedem, G. Jannink en Mr. J.M. van Voorst tot Voorst, bijgestaan door Ingenieur F. Bauke van

Rijkswaterstaat hield op 29 mei 1901 zitting in een lokaal te Rossum, doch er verschenen geen personen voor dit College met bezwaren tegen de aanleg van de tramweg. Evenmin werden er schriftelijke bezwaren ingediend bij de Commissie. De bevolking van de buurtschappen Rossum en Volthe waren het dus wel eens met het plan voor de aanleg van de tramlijn, want zij maakten geen bezwaar tegen de onteigening van de benodigde grondpercelen.

Burgemeester F. van Sonsbeek was echter wel verschenen in het lokaal waar de zitting werd gehouden en merkte op, dat noch uit de beschrijving van de aan te leggen lijn, noch uit de kaart bleek dat in de gemeente Weerselo, stopplaatsen of halten waren ontworpen. Hij verzocht de commissie dat deze alsnog zouden worden vastgesteld. De commissie, de juistheid der opmerkingen van de Burgemeester erkennende, ondersteunde dit verzoek. Nu er geen verdere bezwaren bleken te zijn tegen de aanleg van de tramweg, kon spoedig met de betreffende werkzaamheden worden begonnen. Het project trok veel belangstelling van de Weerseloërs. In een brief d.d. 22 mei 1902 van Burgemeester en Wethouders aan de Minister van Waterstaat te 's Gravenhage schrijft dit College: dat zij met verlangen uitzien naar het tot stand komen van de stoomtramlijn Denekamp - Oldenzaal welke ruim één uur gaans door de gemeente Weerselo zal lopen en waardoor ruim één derde van deze gemeente zal worden gebaat. Dat voor de aanleg wier lijn door de drie gemeenten Oldenzaal, Weerselo en Denekamp gedurende twintig jaar een jaarlijkse subsidie is toegezegd.

Dat genoemde lijn van belang is voor de gemeente Weerselo, wier inwoners door de aanleg van deze tramlijn besparing van tijd moeite en geld zullen verkrijgen, wijl dan aan het station Rossum gelost kunnen worden de kunstmeststoffen en voederartikelen, die

ieder jaar van 25 tot 30 wagons bedragen en thans van het station Oldenzaal per as langs slechte zandwegen voor veel geld moeten vervoerd worden. Besparing dus van tijd en vrachtgeld dat thans 40 cent per 100 kg bedraagt. Dat daardoor de inwoners van verschillende buurtschappen in hun roomboterfabriek 'De Eendracht' voordeel genieten doordat dan alle brandstoffen voor de fabriek en ook de verwerkte boter ten bedrage van ruim 30.000 Kilogram, per tram kunnen worden af- en aangevoerd. Uit deze positieve reacties valt dus op te maken dat de stoomtram in een behoefte voorzag. Op 19 juli 1903 werd de nieuwe tramlijn in gebruik genomen die de verbinding vormde tussen Denekamp, Weerselo en Oldenzaal.

Langs de tramlijn binnen de gemeente Weerselo waren twee stopplaatsen aangebracht. Een halte te Rossum en één halte in de buurtschap Volthe. Het ging er nogal gemoedelijk toe met dit nieuwe vervoermiddel.

Op 17 oktober 1903 waren de halteplaatsen nog onverlicht. Burgemeester van Sonsbeek wenste hierin verandering te brengen en merkte in een brief aan de Directie van de tramweg maatschappij op dat er nogal een direct gebruik gemaakt werd van de tram en dat de halte in Rossum midden op de heide stond en elke verlichting miste. De burgemeester besluit zijn brief dan met het verzoek aan de Maatschappij om bij genoemde halte een lantaarn te willen plaatsen op de avonden, als er geen maanlicht is. Die goede oude tijd! Een zeer bescheiden man, deze Weerselose burgemeester; want hij vraagt alleen om kunstlicht als er geen maanlicht is. Oudere Weerseloërs herinneren zich nog heel goed dat er vooral in de eerste jaren een druk gebruik werd gemaakt van de tram. De machinist keek niet op een minuut en stopte wel even als hij op de heide bij de tramlijn een paar rennende figuurtjes zag, die door

het bekende Weerselose kwartiertje geplaatst, te laat bij de halte dreigden aan te komen. Grote snelheden werden niet gehaald door de tram, die luid belend door het wijde landschap reed.

Zo gebeurde het eens dat tijdens de rit een jeugdige reiziger uit de coupé wipte, naar een struik langs de baan rende en vervolgens nog kans zag op de laatste treeplank te springen en weer mee reed. De conducteur was niet kapot van deze sanitaire stop en trok evenmin aan aan de noodrem.

Behalve passagiers, vervoerde de stoomtram ook vrachtgoederen, levende dieren en zelfs lijken. Dit staat tenminste uitvoerig omschreven in een door de tramweg Mij. uitgegeven dienstregeling uit de jaren 1903 en 1904. Deze eenvoudig uitgevoerde dienstregeling was natuurlijk geen modern spoorboekje, zoals wij ze thans kennen, maar er stonden wel merkwaardige voorschriften in te lezen. Een enkele reis van Rossum naar Denekamp kostte 30 cent en een enkele reis van Rossum naar Oldenzaal 15 cent. Dan waren er nog tarieven voor abonnementen ten behoeve van jongelieden van beiderlei kunne tot de leeftijd van 19 jaar. Een dergelijk abonnement werd verleend voor een maand, voor zes maanden en zelfs voor een jaar. Per maand kostte de reis van Rossum naar Denekamp zes gulden; voor zes maanden f 27,30 en voor een jaar f 40,80.

Goederenvervoer werd berekend per stukgoed of per wagon. De vrachtprijs voor levende dieren werd als volgt berekend. Een paard of een stier 89 cent. Een koe, een os of een ezel 63 cent. Een varken, kalf of een geit 32 cent. Een schaap of een lam 16 cent. In de oude dienstregeling van de Tramweg Mij. staan verder nog merkwaardige voorschriften vermeld betreffende het vervoer van lijken. Het was bepaald dat op zon- en algemeen erkende Christelijke feestdagen lijken slechts na overleg met de tramwegdienst werden

aangenomen. Het vervoer van drie of vier lijken geschiedde tegen de vrachtprijs die voor 5.000 kilogram stukgoederen waren berekend. Bij vervoer van meer dan vier lijken in één wagon was voor elk lijk meer, een vierde van eerstgenoemde vrachtprijs verschuldigd. Als we deze dienstvoorschriften lezen schijnt het dat er vroeger meer aandacht werd besteed aan het vervoer van doden dan van levenden. Er staat ook nergens vermeld hoe de lijken moesten worden vervoerd. Misschien in het bagagerek. We weten het niet. Over kisten of ander verpakkingsmateriaal voor al die lijken, wordt evenmin in de dienstvoorschriften gerept. De oude stoomtram die velen van ons door de velden van Rossum en Volthe hebben zien rijden, heeft in de loop der jaren moeten wijken voor het moderne wegverkeer. In het jaar 1938 werd de lijn opgeheven. En in de tweede wereldoorlog sloopten de Duitse bezetters het gehele baanvak, terwijl de ijzeren rails en andere materialen over de grens werden weggesleept om te dienen als grondstoffen voor de oorlogsvoering van het derde rijk. Als laatste herinnering aan deze tramweg zijn nog de twee geheel verweerde haltehuisjes in Rossum en Volthe bewaard gebleven, thans als schuur of bergplaats in gebruik. De romantiek van het puffende trammetje in het wijde landschap behoort voorgoed tot het verleden.

H. Kollen

Gehoord en gelezen

Tubantie/Dagblad v.h. Oosten, 1978

23.2 Ootmarsumse stadspomp is 200 jaar; 8.3 Restauratie monumentale kerk nadert voltooiing (Doopsgez. kerk Almelo); 10.3 Werkgroep wil straks Stichting Veenmuseum (Westerhaar-Vriezenveensewijk); 15.3 Boerderijen Stroinkslanden hoeven wellicht niet weg (Enschede); 16.3 Expositie textielgilden primeur (Textielmuseum Enschede); 21.3 Plan herstel kerktoren krijgt steun (St. Georgius Almelo); 23.3 Paasstaak slapen en vlöggelen; 25.3 Korenbloem dringend aan restauratie toe (Haaksbergen); 1.4 Eeuwenoude Twickelarchief tijdelijk naar Zwolle verhuisd; 1.4 Leren lezen oud schrift maakt duik in de historie mogelijk; 10.4 Resten van oude watermolen bloot in Rijkswegtrace/ 11.4 Twee Schoemakers: één watermolen (Singraven); 12.4 Laatste bewoner Singraven nam geheim mee in graf; 15.4 Almelose kalkoven maakt nu kippegriet; 22.4 Beroemde historische Oostendorper watermolen hard aan restauratie toe; 12.5 Feest 900 jaar Hellendoorn krijgt een historisch begin; 16.5 Bakken in een veldoven moet geleerd worden (experiment bij de Mallumse molen); 20.5 Drielandenstein tijdelijk en veilig opgeborgen; 20.5 Uit speurwerk naar neergestorte vliegtuigen groeide museum voor lucht- en ruimtevaart 'Twente'; 22.5 Krijgt Het Overijssels Landschap de molen van Bels toch niet?; 24.5 't Huis te Brecklenkamp na vernieuwing weer open; 25.5 Archeologische collectie van Gerrit Jan Eshuis naar Rijksmuseum Twente.

Serie J. Hosmar, Fitsen uit Vriezenveens historie: 18.2 Westerhaar kreeg in 1920 eigen kerk en voorganger; 22.4 Eind van 16e eeuw kwam einde klooster Sibculo; 2.5. Kooiplas is nog stukje echte Weitemanslanden; 6.5 Wicher Berkhoff: Van Vakman tot admiraal; 13.5 Luitenant Hendrik Aman: toezicht op alle schepen.

Serie B.J. Hekket, Wat betekent? 17. Klanderman (s); 24.2 Hakvoort; 6.3 Schiphof; 17.3 Wekenstroo; 24.3 Hagelstein; 1.4 Satink; 8.4 Paagman; 22.4 Flinterman; 1.5 Helling; 8.5 Borkent; 17.5 Snijdwind.

Twentsche Courant, 1978

25.2 Twente geeft ' van Katoen; 250 jaar massa-industrie; 1.3 Textielgilden: een unieke expositie (Textielmuseum Enschede); 6.3 Torentje gerestaureerd (Twickel); 11.3 Speuren naar oud Spoorwerk; 13.3 Vakwerkboerderijtje in het Ledeboerpark (Enschede); 15.3 Handhaving Zwartcate dubius (Enschede); 16.3 Textielgilden uit Euregio zeer boeiend gepresenteerd; 18.3 Blijven of verdwijnen (betr. twee oude boerderijen Stroinkslanden Enschede); 24.3 Oud nieuws uit Leningrad; 28.3 Weer schrikt deelnemers aan paasgebruiken niet af; 15.4 Azelose houtresten kunnen

van oude watermolen zijn; 19.4 Boerderij Erve Stokhorst krijgt nieuwe bestemming; 13.5 Kloosters bepaalden mede het aanzien van Glanerbrug; 16.5 Drielandenstein beschadigd; 16.5 Stichting voor Meditatie koopt de 'Hoge Boekel'; 16.5 Klootschieten L.T.F. Volop spanning bij bekerwedstrijden; 16.5 Museum Buurtspoorweg rijdt weer; 18.5 Bijna 250 jaar kinderen in Markeschool Broekheurne; 22.5 Molenpropaganda via de watermolen van Bels.

Boek en Blad

Enschede in luchtfoto's. verandering en groei, door ir. C.A. de Bruijn, drs. A.B.M. Hiji, drs. P. Hofstee, ir. G. Küpfer, drs. V.F.L. Pollé, met een inleiding van dr. W.G.L. de Haas. Deze publicatie laat aan de hand van de luchtfoto de ruimtelijke ontwikkeling van Enschede zien. Het afscheid van de nestor van het ITC, dr. W.G.L. de Haas als hoofd van de afdeling Urban Survey wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd werd door zijn staf aangegrepen om dit fotomateriaal met commentaar te publiceren. In dit boekwerkje wordt geïllustreerd hoe de luchtfoto wordt toegepast als informatiebron voor de ontwikkeling van het stedelijke gebied. In zijn inleiding geeft dr. De Haas een overzicht van de ontwikkelingen van tien jaar Urban Survey. Hierina wordt aan de hand van de kaart van Enschede in 1913 (er is dan nog geen luchtfoto) en luchtfoto's van 1929, 1943, 1951, 1963, 1972, 1977, en nogmaals 1951, 1972, 1977 ingegaan op de stedelijke ontwikkeling van Enschede, waarbij wordt ingegaan op facetten als verkeer, wonen, voorzieningen, recreatie en sport, industrie. Als voorbeeld van veranderend grondgebruik wordt geschetst de ontwikkeling van de ziekenhuizen in Enschede. Onderwerpen als ruimtegebruik in Enschede, Enschede vanuit de ruimte, luchtfoto's in de praktijk: Elise, de CBS bodemstatistiek, landschapsinventarisatie buitengebied, parkeer- en verkeersonderzoek, het bepalen van de bebouwingscoëfficiënt met behulp van luchtfoto's, luchtfoto's in het onderwijs en stedelijke luchtfoto-interpretatie voor de ontwikkelingslanden ronden deze publicatie af. Tot slot worden nog gegeven een literatuur-overzicht en een verklarende woordenlijst. Dit Liber Amicorum bij het afscheid van dr. De Haas verscheen in een beperkte oplage bij Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam B.V. te Enschede. De prijs voor dit waardevolle en met zoveel afbeeldingen verlichtigde boekwerk bedraagt f 35,-.

J.J.H.M.

Overige ingekomen boekwerken:

Textielhistorische bijdragen nr. 18, uitgave van de Stichting Textielgeschiedenis Enschede.

Dorpsgeschiedenis Denekamp, uitgave van de groep Dorpsgeschiedenis van Heemkunde Denekamp.